

СЛАВИСТИКА
XXVI/2

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

СЛАВИСТИКА

SERBIAN ASSOCIATION FOR SLAVIC STUDIES
UNIVERSITY OF BELGRADE FACULTY OF PHILOLOGY

SLAVIC STUDIES

Покренут 1997. године

Главни уредници:

Од 1. до 15. књиге др Богољуб Станковић (оснивач часописа)

Од 16. до 20. књиге др Петар Буњак

Од 21. књиге др Људмила Поповић

У р е д н и ш т в о

др Људмила Поповић, главни уредник (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Дејан Ајдачић (Универзитет у Гдањску, Пољска), др Ирина Антанасијевић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Адриан Баренсен (Универзитет у Амстердаму, Холандија), др Марта Бјелетић (Институт за српски језик САНУ), др Петар Буњак (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Андриј Даниленко (Универзитет Пејс, Њујорк, САД), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), академик Андреја Желе (Словеначка академија наука и уметности), доп. члан Анатолиј Захнитко (Национална академија наука Украјине), др Јелена Иванова (Санктпетербуршки државни универзитет, Русија), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Александра Корда-Петровић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Јаромир Линда (Фондација за истраживање културе средње Европе, Праг), др Биљана Марић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Михаел Мозер (Универзитет у Бечу, Аустрија), др Мотоки Нوماћи (Центар за славистичко-евроазијска истраживања, Универзитет Хокајдо, Сапоро, Јапан), др Борис Норман (Минск), др Иво Поспишил (Масариков универзитет, Брно, Чешка), др Вучина Ранчевић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Каролина Скварска (Институт за славистику Чешке академије наука, Праг), др Марија Стефановић (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду), доп. члан Срето Танасић (Академија наука и умјетности Републике Српске), др Бранко Тошовић (Институт за славистику, Универзитет у Грацу, Аустрија).
Секретар редакције: др Срђан Петровић.

E d i t o r i a l b o a r d

Ljudmila Popović, PhD, Editor-in-Chief (Faculty of Philology, University of Belgrade), Dejan Ajdačić, PhD (University of Gdańsk, Poland), Irina Antanasijević, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Adriaan Barentsen, PhD (University of Amsterdam, the Netherlands), Marta Bjeletić, PhD (Institute for Serbian language of the SASA), Petar Bunjak, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Andrii Danylenko, PhD (Pace University, New York, USA), Rajna Dragičević, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Elena Ivanova, PhD (St. Petersburg University, Russia), Ksenija Končarević, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Aleksandra Korda-Petrović, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Jaromír Linda, PhD (Association for Central European Cultural Studies, Prague), Biljana Marić, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Michael Moser (Institute for Slavic Studies, University of Vienna, Austria), Motoki Nomachi, PhD (Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, Sapporo, Japan), Boris Norman, PhD (Minsk), Ivo Pospišil, PhD (Masaryk University, Brno, Czech Republic), Vučina Raičević, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Karolina Skwarska, PhD (Institute for Slavic Studies, Czech Academy of Sciences), Marija Stefanović, PhD (Faculty of Philosophy, University of Novi Sad), Corr. Member Sreto Tanasić, PhD (Academy of Sciences and Arts of the Republika Srpska), Branko Tošović, PhD (Institute for Slavic Studies, University of Graz, Austria), Corr. Member Anatolii Zahnitko, PhD (National Academy of Science of Ukraine), Academician Andreja Žele, PhD (Slovenian Academy of Sciences and Arts).
Secretary of Editorial Office: Srđan Petrović, PhD.

ISSN 1450-5061
e-ISSN 2738-1358

UDC 811.16+821.16

Славистика

књ. XXVI, св. 2

slavistickodrustvo.org.rs/slavistika

Београд 2022

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

SERBIAN ASSOCIATION FOR SLAVIC STUDIES
UNIVERSITY OF BELGRADE FACULTY OF PHILOLOGY

СЛАВИСТИКА
SLAVIC STUDIES

XXVI/2

ИМПРЕСУМ

Издају:

Славистичко друштво Србије, Београд, Студентски трг 3
Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3

Лектор за енглески језик
Сергеј Мацура

УДК класификација прилога
Ана Голубовић

Припрема за штампу
Душко Ћосић

Штампа
„Графичар”, Севојно

Віталія Папіш, <i>Феномен лінгвопсихоакцентуації: метамова та дослідницькі методи</i>	187–200
Оксана Ковтун, <i>Граматика оцінки: ознаково-предметні оцінні агентивні імена</i>	201–211
Катарина Митрићевић-Штепанек, <i>О једном вулгаризму у чешком језику и његовим еквивалентима у српском и енглеском</i>	212–231
Janko Ramač, Daniela Marčok, <i>Školovanje slovačke inteligencije sa teritorije Južne Ugarske (od kraja XVIII veka do 30-ih godina XIX veka)</i>	232–250
Anna Mačišová, Dragana Radovanović, <i>Slovenská vojvodínská lexika v nářečových slovníkoch</i>	251–260
Adam Svetlík, <i>Beletrizovaná etnografía v románoch Kataríny Kucbelovej a Aleny Sabuchovej</i>	261–270
Ивана Кочевски, <i>О мотиву „изгубљене деце” у истоименом роману Данијеле Ходрове</i>	271–291
Азра Мушовић, <i>Злоупотреба невиности – детерминизам или деконструкција мита о љубави у Ани Карењиној Л.Толстоја и Теси од д'Арбевиле Т. Хардија</i>	292–308

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА

Наташа Ајџановић, <i>Квантитативна и квалитативна анализа лингвокултуролошких елемената у уџбеницима руског језика за одрасле почетнике</i>	309–318
Кристина Микавица, <i>Русская и сербская коммуникативная культура в академической сфере (ситуативная модель анализа)</i>	319–328

ПРИКАЗИ

Вучина Раичевић, <i>Срето Танасић, Огледи о језику српских писаца. Београд: Славистичко друштво Србије, 2022, 228.</i>	329–333
Ксенија Кончаревић, Марија Стефановић, <i>У лавиринту речи. Огледи из руске и српске когнитивне семантике. Филозофски факултет: Нови Сад, 2022, 249.</i>	334–336
Robert Grošelj, Mladen Uhlik, Andreja Žele, <i>Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022, 190.</i>	337–338
Ана Батас, Јелена Гинић, <i>Фонетика руског језика (с елементима конфронтирања са српским). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2022, 245.</i>	339–341
Anna Mačišová, Anna Marićová, <i>L'udové zvyky, obyčaje a poverý Slovákov v Starej Pazove. Stará Pazova: SAVPO, Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2021, 200.</i>	342–344
Александра Корда-Петровић, <i>Савремена српска и чешка славистичка истраживања / Současná srbská a česká slavistická bádání. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2021, 257.</i>	345–347

ФЕНОМЕН ЛІНГВОПСИХОАКЦЕНТУАЦІЇ: МЕТАМОВА ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ МЕТОДИ

У статті репрезентовано ключові терміни метамови теорії психологічної акцентуації, зафіксовані в сучасних лінгвістичних та психологічних словниках. Сконцентровано увагу на дискусійних аспектах трактування окремих понять, запропоновано авторське коригування розглядуваних терміноодиниць, а також описано новий термін *лінгвопсихоакцентуація*, що сприятиме подальшому вноормуванню та вдосконаленню метамови української психолінгвістики. Схарактеризовано кілька основних методів, необхідних для дослідження лінгвоакцентуації, зокрема таких, як *біографічний*, *реконструкції мовної особистості* і *метод виявлення емоційно-сміислової домінантності*.

Ключові слова: метамова, терміноодиниця, поняття, психологічна акцентуація, психолінгвістика, словник.

The article analyzes the key terms of the metalanguage of psychological accentuation theory, recorded in modern linguistic and psychological dictionaries. Attention is focused on the discussion aspects of the interpretation of certain concepts, the author's correction of the considered terminological units is proposed, and a new term linguistic psychoaccentuation is described, which will contribute to further standardization and improvement of the metalanguage of psycholinguistics. Several basic methods necessary for the study of linguistic accentuation are described, such as: biographical, reconstruction of linguistic personality, and the method of identifying emotional and semantic dominance.

Keywords: metalanguage, terminological unit, concept, psychological accentuation, psycholinguistics, dictionary.

Вступ. У сучасних наукових парадигмах вживання терміна *акцентуація* пов'язано з прагненням глибшого вивчення комунікативного простору реальних мовців у реальних текстових чи комунікативних ситуаціях, умовах. Галузеву належність цього терміна пов'язують із психіатрією, однак активно послуговуються в різних наукових сферах (медицині, психології, філології), кожна з яких має свій предмет дослідження. Міждисциплінарний характер зумовлює й системні зв'язки чинної термінології, зокрема омонімію чи синонімію базових понять, що потребує опису й додаткових пояснень. З метою уникнення термінологічної плутанини й синкретизму замість терміна *акцентуація* пропонуємо ввести термін *лінгвопсихоакцентуація*, який рекомендуємо створити на базі відомого психологічного поняття *акцентуація*. *Мета* цієї наукової розвідки — (1) здійснити аналіз словникових дефініцій базових термінів теорії акцентуації, що зафіксовані в сучасних словниках лінгвістичних та психологічних термінів; (2) обґрунтувати потребу введення до термінологічного простору психолінгві-

тики терміна *лінгвопсихоакцентуація*, (3) фрагментарно репрезентувати основні методи дослідження лінгвопсихоакцентуації.

Об'єкт статті – метамова лінгвопсихоакцентуації. *Дослідницький матеріал*: *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*, у 4 томах (Донецьк, 2012) Анатолія Загнітка, *Словник української мови в 11 томах* (далі СУМ) (Київ, 1970–1980), *Словник української мови в 20-ти томах* (далі СУМ-20) (Київ, 2010–2021), *Психологічний словник* / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / За ред. Н. А. Побірченко (Київ, 2007), які використовуємо з метою відстеження фіксації терміна *акцентуація*. Залучено також відповідну наукову літературу, що містить матеріал із дослідження феномену акцентуації та доміанти текстового простору, зокрема праці Валерія Беляніна, Яни Бондаренко, Альони Кінцель, Віри Пищальникової та ін.

Новизна статті полягає в тому, що в ній уперше узагальнюється матеріал щодо системної репрезентації термінології, яка охоплює, на наш погляд, метамовний апарат теорії психологічної акцентуації, описується методика її дослідження, обгрунтовується введення уточнювального терміна *лінгвопсихоакцентуація*.

Методи дослідження. Для дослідження використовуємо метод дефінітивно-го аналізу для уточнення дефініцій із метою їх упорядкування; описовий метод із залученням прийому лінгвістичного спостереження та порівняльно-зіставний метод для зіставлення обраних дефініцій; аналітичний метод, що дав змогу обгрунтувати доцільність введення нового терміна.

Основна частина. Метамову кожної науки утворюють галузеві наукові терміни та професійно-наукова лексика, яку репрезентовано в загальних розлогих описах та словникових дефініціях відповідної галузі знань. Порівн.: *метамова*, *и, ж. 1 філос.* Знакова система, що позначає іншу, первинну знакову систему. 2. *лінгв.* Мова, засобами якої здійснюється опис якої-небудь іншої мови; 3. *інформ.* Додаткові дані (метадані), що служать для опису наявних (СУМ-20 2010: 1610). Поняттєво-термінологічний апарат теорії *лінгвопсихоакцентуації* на сьогодні остаточно не сформовано, не закріпилася в науці й нова терміноодиниця. Утворення нового (уточнювального) терміна не завжди проходить безболісно для мовної системи, адже «новостворені чи запозичені терміни повинні органічно пов'язуватися з наявними, не порушуючи оригінальності та стрункості кожної конкретно взятої терміносистеми» (Вікул 1930: 147). Важливо, крім того, «щоб новий термін відповідав і своєму призначенню, і чинним мовним правилам» (Осіпова 2019: 106). Термін *лінгвопсихоакцентуація* створено за наявними в мові моделями, на основі яких виникли й інші відомі номінації (порівн.: *лінгвопсихологія*, *лінгвоментальність*, *лінгвоперсоналогія*). Базою запропонованої уточнювальної одиниці є термін *акцентуація*, яким послуговується кілька наук. У(1) соціолінгвістиці досліджують професійні акцентуації, у (2) психіатрії – вплив акцентуацій на перебіг різних захворювань, у (3) психології – взаємозв'язок акцентуації з девіантною поведінкою чи самореалізацією, у (4) психолінгвістиці простежують кореляцію між акцентуаціями та змодельованою *мовно-психологічною картиною світу*, під якою розуміємо психічні процеси і явища, відображені у мовному та мовленнєвому матеріалі. Цей термін ще не виокремлюється вченими, але саме поняття активно описується, інколи використовується для цього термін *психологічна картина світу*.

Глибокий опис лінгвопсихоакцентуації неможливий без інтерпретації її базових складників. Уважаємо за необхідне сфокусувати увагу на питаннях осмислення базового терміна *акцентуація*. Починаючи з 80-их років XIX століття, його фіксують здебільшого словники термінів із психології. Однак, оскільки базові терміни теорії психологічної акцентуації стосуються і мовознавства, і психології (психолінгвістики), то цілком прогнозовано можливим є випадки термінологічної полісемії чи омонімії. Пригадаймо, що в метамові лінгвістики також функціонує термін *акцентуація*, але з іншим значенням, що, відповідно, фіксується з ремаркою *лінгв.*, порівн.: «*Акцентуація, і, жін., лінгв.* 1. Виділення наголосу в слові; акцентування. 2. Система наголосів у будь-якій мові або в групі споріднених мов» (СУМ 1970, I: 32). Авторитетні лексикографічні видання лінгвістичного профілю (серед них: *Словник лінгвістичних термінів* Дмитра Ганича та Івана Олійника /Київ, 1985/, *Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів* Світлани Єрмоленко та ін. /Київ, 2001/, *Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія* Олени Селіванової /Київ, 2006/, енциклопедії *Українська мова* /Київ, 2011 /Редкол.: Віталій Русанівський та ін./) терміна *акцентуація* як поняття психології не фіксують. Однак цей термін набуває поширеності й у психологічному значенні, про що свідчить такий факт: якщо в академічному *Словнику української мови* в 11 томах (СУМ 1970–1980) *акцентуація* як термін психолінгвістики відсутній, то в новішому тлумачному виданні – *Словнику української мови* в 20-ти томах (СУМ-20 2010) – відображено очікувану полісемію, зокрема, одне із чотирьох значень має ремарку *псих.* Порівняймо: «**АКЦЕНТУАЦІЯ, і, жс., псих.** Особливий вияв, загострення окремих рис характеру людини. *Акцентуація* являє собою варіант психічного здоров'я (норми), який характеризується особливою вираженістю, загостреністю, непропорційністю деяких рис характеру всьому складу особистості, що приводить її до певної дисгармонії (з наук. літ.). За ступенем вияву виділяють два види акцентуації: явна акцентуація, коли риси характеру достатньо виражені протягом усього життя, і прихована акцентуація, коли певні риси виявляються в основному при психотравмах (з навч. літ.). Автор концепції акцентуації – німецький психіатр Карл Леонгард; він увів термін «акцентуована особистість» (з навч. літ.) (СУМ 2010, I: 34). До словникової статті, як бачимо, включено для ілюстрації слововживання фрагмент метамовлення з наукової літератури, що розширює уявлення про аналізоване поняття. У *Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни* в 4 томах, укладеному Анатолієм Загнітком, теж засвідчено полісемію аналізованої мовної одиниці, порівн.: «*Акцентуація* (від лат. *accentus* – наголос) – 1) позначення наголосу в писемному тексті; 2) те саме, що й акцентологія (2); у психолінгвістиці – посилення певних психічних властивостей або рис вдачі людини» (Загнітко 2012, I: 34). Крім того, автор зазначеного словника вводить у лінгвістичну термінологію й відомості про окремі види акцентуації, що іншими лінгвістичними словниками не засвідчено, порівн.: «*Акцентуація* (лат. *accentus* – наголос) *епілетоїдна* (грецьк. *epilambano* – схоплюю, нападаю, *eides* – подібний, схожий і лат. *accentus* – наголос) – у психолінгвістиці – посилення збуджуваності, авторитарності індивіда, що виявляється у виникненні сумного настрою, роздратованості, дріб'язкової акуратності. /Пор.: *Акцентуація істероїдна*. /*Акцентуація* (лат. *accentus* – наголос) *істероїдна* (грецьк. *hystera* – матка, *eides* – подібний, схожий) – у психолінгвістиці

– посилення егоцентризму і бажання бути в центрі уваги. / Пор.: *Акцентуація епілептоїдна*» (Загнітко 2012, I: 34). Цим, звичайно ж, не вичерпується метамова теорії психологічної акцентуації, що змушує звернутися й до лексикографічних праць іншого професійного спрямування.

Однак виникає питання: чи термін *акцентуація*, що вище наведений у словниковій статті, репрезентує саме полісемію (у трьох значеннях)? Як видається, третій лексико-семантичний варіант повинен бути виокремлений у нову словникову статтю як омонім, бо спільні семи у структурі значень першого і другого лексико-семантичних варіантів з третім відсутні.

У словниках термінів психології спостерігаємо не тільки фіксацію полісемії щодо цього терміна, але й термінологічну варіантність навіть у межах ядра аналізованої теорії. Зокрема, у *Сучасному тлумачному психологічному словнику* Віктора Шапаря вокабула *акцентуація* відсутня загалом, натомість подається словникова стаття з реєстровим словосполученням, яка актуалізує форму множини, порівн.: АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ, що інтерпретується як «уведене К. Леонгардом поняття, яке означає надмірну виразність окремих рис характеру та їхніх сполучень і становить **крайні варіанти норми** (виділення жирним шрифтом наше. – Авт.), що межують із Психопатіями» (Шапар 2007: 13). Види ж акцентуації потрактовані в окремих, послідовно розміщених словникових статтях з лексикографічними гаслами: АКЦЕНТУАЦІЯ АСТЕНИЧНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ГІПЕРТИМНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ДИСТИМНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ЕПІЛЕПТОЇДНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ІСТЕРОЇДНА (ДЕМОНСТРАТИВНА); АКЦЕНТУАЦІЯ КОНФОРМНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ЛАБІЛЬНА; АКЦЕНТУАЦІЯ НЕСТІЙКА; АКЦЕНТУАЦІЯ ПАРАНОЇДАЛЬНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ПСИХАСТЕНИЧНА; АКЦЕНТУАЦІЯ СЕНСИТИВНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ЦИКЛОЇДНА; АКЦЕНТУАЦІЯ ШИЗОЇДНА (Шапар 2007: 13–15).

У *Психологічному словнику* (2007), укладеному Віталієм Синявським та Оксаною Сергеєнковою (за ред. Наталії Побірченко), розміщено дві словникові статті: АКЦЕНТУАЦІЯ, що трактується як «поняття, введене К. Леонгардом, яке означає **надмірну вираженість окремих рис характеру людини** та їх поєднань, що накладає певний відбиток на її поведінку і діяльність. А[акцентуація] передбачає посилення певної риси особистості, що стає акцентуаційною», та АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ, що інтерпретується як «**надмірна вираженість окремих рис характеру особистості**, що накладає свій відбиток на її поведінку і діяльність» (Психологічний словник 2017: 17). Виділений жирним шрифтом текст указує на наявність спільного смислового змісту в обох дефініціях, у зв'язку із чим маємо сумніви в доцільності подання двох словникових статей, можна було б обмежитися першою.

Щодо видів акцентуації, то в згаданому психологічному словникові вони подаються і в окремих словникових статтях, розміщених на різних сторінках (порівн.: АКЦЕНТУАЦІЯ ГІПЕРТИМНА /с. 17/, ГІПЕРТИМНА АКЦЕНТУАЦІЯ /с. 60/, ЕПІЛЕПТОЇД /с. 101/, ІСТЕРОЇДНА АКЦЕНТУАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ; ІСТЕРОЇДНІСТЬ /с. 134/; ПАРАНОЙАЛЬНА АКЦЕНТУАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ /с. 199/; ШИЗОЇД, ШИЗОЇДНА АКЦЕНТУАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ /с. 329/), і в одній словниковій статті ТИПИ АКЦЕНТУАЦІЇ з узагальненою інформацією про а) гіпертимний, б) циклоїдний; в) лабільний; г) астеничний; д) сенси-

тивний; е) шизоїдний; є) психастенічний; ж) епілептоїдний; з) демонстративний; и) дистимний; і) нестійкий; ї) конформний типи (Психологічний словник 2017: 308). Щоправда, інформація в останній частково дублюється з відомостями в інших словникових статтях. Невдалим, як видається, є тотожне подання понять – *істероїдна акцентуація особистості* та *істероїдність*; *шизоїд* й *шизоїдна акцентуація особистості*. В окремих словникових статтях репрезентовано всього п'ять типів акцентуації, а в узагальненій дефініції з вокабулою ТИПИ АКЦЕНТУАЦІЇ – дванадцять. Такої невідповідності можна було б уникнути, якби автори обрали гніздовий метод подання термінів. Не схвалюємо й наявність двох термінів *демонстративний* та *істероїдний* в окремих словникових статтях для позначення одного й того самого виду акцентуації. Термін *демонстративний* запропонував Карл Леонгард, а *істероїдний* – Андрій Личко. Оскільки це одне поняття, то й відобразити це потрібно в одній словниковій статті з реєстровим синонімним терміном *істероїдна (демонстративна) акцентуація*.

Узагальнюючи теоретичні напрацювання щодо зазначеної проблеми та з метою уникнення термінологічної полісемії пріоритетним вважаємо запровадження нового уточнювального терміна *лінгвопсихоакцентуація*, що, на відміну від базового – *акцентуація*, доцільно використовувати **тільки в процесі дослідження текстів (дискурсу)**. Щоб схарактеризувати *акцентуацію* живих респондентів, послуговуються переважно психологічними методами, серед яких: усне опитування, тестування, анкетування, асоціативний експеримент, а опрацювання текстів належить до другорядних методів. Якщо ж досліджують лінгвопсихоакцентуацію письменників, насамперед класиків, то провідними стають лінгвістичні методи, а психологічні виявляються або неприйнятними (опитування, анкетування, тестування), або периферійними (інтент-аналіз, контент-аналіз, психографологічний аналіз). Новий уточнювальний термін *лінгвопсихоакцентуація*, утворений методом складання, матиме вузькопрофільний характер, дистанціювавши лінгвістичні дослідницькі параметри від медичних та суто психологічних. Нова уточнювальна терміна назва потребує й нової дефініції, у якій було б ураховано мовно-психологічні (а не тільки психологічні) чинники.

Пропонуємо ввести до дискурсу лексикографічних праць нову вокабулу з відповідним дефініюванням: «ЛІНГВОПСИХОАКЦЕНТУАЦІЯ, її, ж, *психолінгв.* – це відтворений у мові, мовній свідомості, мовній поведінці, тексті, дискурсі, комунікації, особливий вияв загострення окремих рис характеру індивіда».

Неоднозначно репрезентовані в словниках і деякі метамовні конструкції, як-от: психологічна акцентуація є *нормою* чи *патологією*? Російський психіатр Андрій Личко розглядав акцентуацію як наслідок *межових* варіантів *норми*, за яких окремі риси характеру надмірно посилені (актуалізовані), унаслідок і виявляється вибіркова вразливість щодо певного типу психогенних дій при добрій і навіть підвищеній стійкості до інших (Личко 2009: 96). Світлана Куранова вважає предметом *патопсихолінгвістики* мовлення при акцентуаціях, тобто вона інтерпретує їх як відхилення від норми, порівн.: «До сфери інтересів *патопсихолінгвістики* належать мовлення в стані емоційного напруження, у

зміненому стані свідомості, при *акцентуаціях*, психопатіях та інших психічних розладах, при окремих захворюваннях [...]» (Куранова 2017: 92) (виділення курсивом автор. – В. П.). Отже, як бачимо, розроблення теорії психоакцентуації пов'язують із самостійним розділом психолінгвістики – патопсихолінгвістики. Наголосімо також, що Карл Леонгард і Валерій Белянін розглядають акцентуації в межах норми, тобто як різновиди норми.

Нерозробленість теоретичних питань психологічної акцентуації позначилася і на лексикографічній практиці. Навіть у межах одного лексикографічного джерела простежуємо певну смислову суперечність. Так, у згаданому *Психологічному словнику* у статті АКЦЕНТУАЦІЯ зазначено: «А[акцентуація] не є захворюванням, вона належить до **варіантів норми**» (виділення жирним шрифтом автор. – В. П.), однак уже в наступній словниковій статті АКЦЕНТУАЦІЙНА ОСОБИСТІТЬ носій акцентуації інтерпретується як «особистість, яка має характерологічні **відхилення від норми**, що проявляються в надмірному посиленні окремих рис характеру» (Психологічний словник 2017: 17). Така неузгодженість створює дилему: чи розглядати акцентуацію в межах теорії психолінгвістики, чи патопсихолінгвістики.

Неоднозначно сприймається й термін на позначення носія акцентуації – *акцентуаційна особистість* (Психологічний словник 2017: 17). У теоретичних джерелах з психолінгвістики функціонують й інші термінономінації, зокрема *акцентуїтована* (Бондаренко 2012: 1) чи *психомовна* (Загнітко 2020: 54) *особистість*, що видаються більш удалими, більш коректними номінаціями. Зрозуміло, що, саме дискутуючи й полемізуючи, метамову певної теорії вчені розробляють послідовно, адже «аксіомою стало положення про те, що довілля впливає на мову, зокрема це відбувається завдяки діяльності мовної особистості та її мовної свідомості» (Космеда 2013: 137).

Отже, ядром понятійно-термінологічного поля досліджуваної теорії вважаємо запропонований термін *лінгвопсихоакцентуація*, створений на базі поняття словосполучення *лінгвістична психологічна акцентуація*. До ядерної зони цієї теорії належать також складені термінонайменування — *акцентуїтована мовна особистість* та *мовна свідомість акцентуїтованої мовної особистості (лінгвоперсони)*, про що йтиметься далі.

У сучасній науці спостерігаємо повернення до суб'єктивно-особистісних чинників мови (у психолінгвістиці це питання розробляють Ніна Болотнова, Лариса Бутакова, Віра Пищальникова, у лінгвістиці – Анатолій Загнітко, Лідія Лисиченко, Тетяна Космеда та ін.). Ці чинники дають змогу в центр кожного тексту (дискурсу) поставити мовну особистість як творця мовної матерії, що важливо для процесу лінгвопсихоакцентуації. Щоб пізнати мовну особистість на основі тексту (дискурсу), нею створеного, у тексті (дискурсі) необхідно відстежити не лише наслідок, результат вербалізації авторських інтенцій, але потрібно також враховувати низку інших чинників, важливих для теорії психолінгвістики, зокрема: (1) передумови написання, (2) акт продукування, (3) перспективи читацької рецепції тексту (дискурсу). На цьому, власне, ґрунтована методологія лінгвопсихоакцентуаційних досліджень. Тому, очевидно, першочерговим під час вивчення акцентуїтованої мовної особистості вважаємо залучення **біографічного** методу. Зазвичай ним послуговуються су-

часні літературознавці, наприклад, Ніла Зборовська (Зборовська 2016), Галина Левченко (Левченко 2013), Марія Моклиця (Моклиця 2018), Сергій Михида (Михида 2012) та ін. До мовознавчої методологічної парадигми цей метод увів Олександр Потебня, який трактував феномен творчості як інтелектуальну діяльність. Розроблення зазначеного методологічного питання продовжив учень О. Потебні Дмитро Овсянико-Куликовський, який займався проблемами психології мови, думки й творчості, психологічної сутності особистості (Овсянико-Куликовський 1989). Учені вважали зазначений метод також ефективним та продуктивним у дослідженнях мовної особистості (Віктор Виноградов, Олексій Шмельов, Роман Якобсон та ін.).

Безперечно, його доцільно актуалізувати й під час вивчення *акцентуйованої* мовної особистості. Існує думка, що акцентуйовані риси можуть бути вродженими; найбільш виразно вони виявляються в підлітковому віці. Про це пише Андрій Личко (Личко 2009). Виховання в сім'ї, навчальних закладах, а також довкілля із часом можуть дещо нейтралізувати, зменшити або, навпаки, загострити, посилити вияв акцентуйованих рис. Емоційний досвід індивіда, утілений у тексті зрілого митця, також починає формуватися в дитинстві. Віктор Виноградов зауважив, що «в художньому творі можуть і навіть повинні відображатися сліди історичної своєрідності життя автора, своєрідності його біографії, стиль його поведінки, його світобачення» (Виноградов 1961: 35). Учені вказують на обов'язкову присутність автора в тексті, що є одним з методологічних постулатів сучасних досліджень з теорії тексту, дискурслінгвістики, лінгвоперсонології. О. Селіванова зазначає, що в теорії сучасної комунікативної лінгвістики автора розглядають крізь систему таких параметрів, як особистісний, соціальний, культурологічний, етнічний тощо. Автор почергово виконує певні статусні, позиційні й ситуаційні ролі, «керується певними мотивами, інтенціями, установками, програмує власну комунікативну діяльність на підставі стратегій, реалізує їх у тактиках проведення, корекції спілкування та контролю над ним» (Селіванова 2011: 15). Образно кажучи, відбувається відродження Автора після відомої коліс концепції «смерті автора», яку розвивали Михайло Бахтін та Ролан Барт.

Лінгвопсихоакцентуацію доцільно досліджувати, аналізуючи тексти (дискурс) елітарних мовних особистостей, оскільки ці лінгвоперсони часто можуть бути виразно акцентуйованими. Сам потяг до творчості може бути компенсаторним механізмом внутрішньої незбалансованості, надмірної емоційності, прихованої агресії. Ефективним у дослідженні цих аспектів стає **метод реконструкції елітарної мовної особистості**. Опорними поняттями виступають терміни *ідіолект* й *ідіостиль*. У психолінгвістичному плані під *ідіолектом* розуміємо сукупність мовних фактів, що сформувалася на базі вроджених лінгвістичних здібностей під впливом соціалізації, індивідуальних психічних особливостей та власної інтелектуальної діяльності продуцента. *Ідіостиль* – це індивідуальна система мовно-психологічних засобів, за допомогою яких продуцент моделює уявний художній світ, репрезентує в мові власну психологічну Я-концепцію та здійснює вплив на читача. Вивчення ідіолекту пов'язуємо з виокремленням системи характерних лексем. Наприклад, у Володимира Винниченка – *сміх*, у Тараса Шевченка – *плач*, у Лесі Українки – *музика й мрії*, в Ольги Кобилянської

– *самотність*. Вивчення ідіолекту та ідіостилю дає змогу відкрити механізми креативності митця. Перегукується із цим методом і **метод ретроспекції**, що дає змогу виявити автора в повсякденні, у вимірах «проживання» свого життя, формування свідомості. Ідеться про «повсякденність у мовній особистості» (Чулкіна 2020). Лінгвоперсону вивчають не лише на матеріалі створених нею художніх текстів (дискурсу), але й на матеріалі его-текстів – листування, записні книжки, щоденники, мемуари і т. д. «Дуже важливою і необхідною передумовою є наявність спогадів, що дають можливість побачити мовну особистість усебічно, крізь призму різних за соціальним статусом, професією, статтю, ступенем знайомства, родинних зв'язків, характером інтерперсональних, інтеркультурних стосунків інтерпретаторів цієї мовленнєвої діяльності» (Космеда 2008: 29). Якщо, приміром, на фото з дитячих чи юнацьких років – особа з великою кількістю прикрас, а в біографії прочитаємо, що в дитинстві ця людина любила виступати на публіці, вигадувати ігри, – то це є ознаки вродженої істероїдності. У текстах (дискурсі) письменників можна виявити характерні для лінгвопсихоакцентуації тематичні групи, як-от: (1) музика; (2) родина (істероїди дуже прив'язані до сім'ї), (3) фантазія / ірреальність, (4) частини тіла людини (за свідченням психологів, у текстах істероїдів згадуються абсолютно всі соматизми). Якщо у спогадах знаходимо факти про те, що лінгвоперсона на виконання навчальних завдань витрачала більше часу, аніж її ровесники, але при цьому мала добрі успіхи в навчанні, проте довго пам'ятала образу, то це може свідчити про вроджену параноїдність. У зрілому віці така мовна особистість, стаючи письменником, зазвичай демонструє глибокі описи природи з неповторною орнаменталікою, виразною тропеїстикою, докладною вербалізацією системи внутрішніх вражень, переживань, а не зовнішніх подій. Зазначене характерне для письменників-імпресіоністів. Якщо в спогадах міститься інформація, що митець в дитячі роки порушував дисципліну, часто тікав з дому, не любив монотонної праці, то це ознаки маніакальної акцентуйованості. У письменницькому стилі зрілого митця названі схильності, риси характеру будуть утілені в персонажах, які нічого не бояться, не мають страху, легко порушують закони, безтурботно сприймають життя.

Мовна свідомість акцентуйованої лінгвоперсони формується впродовж усього життя: її когнітивна структура включає особистісні й металльні репрезентанти. Серед основних методів, за допомогою яких вивчають утілення в тексті (дискурсі) мовної свідомості акцентуйованої мовної особистості, виокремлюємо метод **виявлення домінантних ознак тексту (дискурсу)**. Ідеї про домінанту були висловлені дослідниками, першість серед яких приписують данському вченому Бродеру Христиансену, який презентував метод, орієнтований на пізнання неповторних, унікальних явищ у мистецтві (Христиансен 1911, 204). Розроблені ним поняття «домінанта» і «диференційні відчуття» перейняли інші вчені, серед яких Михайло Бахтін, Віктор Виноградов, Олександр Потебня, Роман Якобсон та ін. Домінантні особистісні смисли в сучасній психолінгвістиці розробляли Віра Пищальникова (Пищальникова 1992), Альона Кінцель (Кінцель 1998), Валерій Белянін (Белянін 1998). У межах кожного домінантного смислу виділяють *емоційно-смислову домінанту*, що «є єдиним представником процесів мотивації» і репрезентована «різноманітними мовними засо-

бами безпосередньо в тексті» (Кинцель 1998: 8). Як експериментально довела Альона Кінцель, емоційно-сміслова домінанта міститься в кожному тексті (дискурсі), а не лише в художньому чи публіцистичному, як це визнає традиційна лінгвістика. Емоційно-сміслова домінанта тексту (дискурсу) базується на особистості продуцента, його вроджених психологічних рисах, емоційному досвіді, своєрідності світосприйняття. За допомогою певних методик ці складники можна вичленувати з тексту (дискурсу). Психологічну інформацію про текстотворця можна виявити через тяжіння до вибору тем, манеру побудови фрази й тексту, улюблені сюжети й жанри, типові вербальні засоби. Як зазначив Ван Дейк, «уживання мови і дискурс, співвіднесені з особливостями розуміння світу <...>. Носії мови виражають свою інтерпретацію світу, свої моделі, і ми маємо право припустити, що способи вираження не довільні. Іншими словами, синтаксичні та семантичні категорії повідомляють нам дещо про будову наших моделей насправді» (Ван Дейк 1989: 83).

Психологічні особливості автора можна простежити на різних рівнях тексту (дискурсу), зокрема: (1) на рівні *теми*, оскільки кожна тема дає змогу письменникові використати можливість осмислення тих явищ, що його хвилюють (Белянин 1998: 20); (2) на рівні *проблеми*, оскільки її формулювання створює специфіку художнього тексту (Белянин 1998: 20); (3) на рівні *ідей*, оскільки саме ідейний план постає як особлива психологічно насажена площа художнього твору (Белянин 1998: 20); (4) у змалюваннях характерів: «зображення характерів у тексті зазвичай збігається з поглядами самого автора – його розумінням позитивного й негативного, справедливості та ін.» (Белянин 1998: 20-21); (5) на рівні *структури, композиції, сюжету*: «психологічний ефект від послідовного чи хаотичного розгортання сюжету може бути абсолютно різним. Напруга, яку передає заплутаний сюжет або інтроверсійний текст, дуже часто стає одним з основних засобів, що утримують увагу читача і в результаті можуть здивувати» (Белянин 1998: 22); (6) на рівні *мови*: «через мовне вираження художній текст набуває своєї неповторності. Використання в художньому тексті певних засобів, наприклад, застарілої лексики, має не лише семантичне значення, але й слугує ідейно-тематичному задуму тексту» (Белянин 1998: 22).

Емоційно-сміслова домінанта може бути виділена і в межах одного тексту, і в межах усього набутку митця – його лінгвокреативного простору. Виділення домінанти тексту (дискурсу) зазвичай відбувається різними способами. Юлія Панькіна та Валерій Белянін переконані, що це можна зробити інтуїтивно, коли «дослідник просто об'єктивує своє враження про текст» (Панькіна и др. 2019: 110), а потім «у тексті виділяються маркери домінанти, що є ключовими словами задуму тексту, будучи предикатами до представлених у тексті об'єктів ментального та реального світу. [...] Потім іде пошук правил, згідно з якими «живуть» персонажі у вигаданому світі автора. [...] Паралельно процесу виявлення маркерів проходить реконструкція *моделі світу*, що послужила основою породження тексту та реалізована в тексті на різних рівнях (пунктуація, синтаксис, структура тексту) (Панькіна, Белянин 2019: 111). В. Белянін вважає, що кількість таких моделей світу обмежена (Белянін 2000). Тетяна Галкіна, яка розробила методику вербальної репрезентації *авторської свідомості* в художньому тексті, звернула увагу на різні способи домінуючої репрезентативної систе-

ми, серед яких вона виокремила «**повторюваність** у тексті та високу **частотність** уживання лексичних та граматичних засобів вербалізації візуальної репрезентативної системи та їх значну роль у формуванні смислового простору тексту, а також нестандартне вживання мовних одиниць, розширення чи звуження значення слів, набуття словами значення візуального сприйняття [...]» (Галкіна 2008: 9) (виділення жирним шрифтом у цитаті наше. – Авт.). У сучасній лінгвістиці мовні засоби текстового втілення лінгвопсихоакцентуації постійно вдосконалюються. Сьогодні можемо вже визначати лінгвопсихоакцентуацію на рівні психологічного концепту, вербальних і невербальних засобів, побудови тесту (дискурсу), заголовків, ремарок, морфологічних і синтаксичних особливостей, орнаменталіки. Але ці питання наразі перебувають ще на стадії розроблення.

Висновки. Отже, термінологічне поле психологічної акцентуації все ще перебуває на етапі становлення. Аналіз словникових дефініцій показав недостатнє представлення основного терміна й термінів ядерної зони акцентуації у словниках лінгвістичних термінів та недосконале подання – у словниках психологічного спрямування. Уточнення потребують дефініції на позначення акцентуованої особи, видів акцентуації. Є потреба утворення складного синонімічного терміна замість двох окремих (*демонстративна/істероїдна*); внесення до дефініції *акцентуація* інформації про те, що це явище розглядається в межах психологічної норми. Уважаємо за доцільне в словниках лінгвістичних термінів фіксувати термін *акцентуація* у двох окремих словникових статтях як омоніми й із двома ремарками – *лінгв.* та *психол.*

У статті уточнено поняття *мовно-психологічна картина світу, ідіостиль* та *ідіолект* в психолінгвістичному ракурсі. Запропоновано ввести до обігу психолінгвістики новий термін *лінгвопсихоакцентуація*, який варто використовувати тільки для дослідження текстів. Констатовано, що лінгвопсихоакцентуацію можна спостерігати вербально на матеріалі будь-яких текстів, для цього запропоновано методи, зокрема: *біографічний*, що дає змогу з'ясувати, чи наявні в продуцента вроджені акцентуовані риси; метод *реконструкції елітарної мовної особистості*, за допомогою якого можна виявити акцентуованість на рівні ідіостилу та ідіолекту; метод *ретроспекції* – для вивчення лінгвоперсони в її соціальному оточенні; метод *виявлення домінантних ознак тексту (дискурсу)*, який є ефективним під час виявлення домінантних однак тексту на рівні теми, ідеї, проблематики, мови.

Перспектива дослідження полягає в необхідності вироблення науково обґрунтованих, повних і точних термінологічних дефініцій для окреслених термінів, дослідження мовних і немовних інтенцій текстового втілення акцентуації.

Використана література

- Андреева, Ирина В. «Ценностная картина мира как лингвистическая и философская категория». Аналитика культурологи 6, 2006. <<https://cyberleninka.ru/article/n/tsennostnaya-kartina-mira-kak-lingvisticheskaya-i-filosofskaya-kategoriya>> 25.06.2022.
[Andreeva, Irina V. «Tsennostnaïa kartina mira kak lingvisticheskaïa i filosofskaïa»

- kategorii». *Analitika kul'turologi* 6, 2006] <<https://cyberleninka.ru/article/n/tsennostnaya-kartina-mira-kak-lingvisticheskaya-i-filosofskaya-kategoriya>> 25.06.2022
- Белянин, Валерий П. Основы психолингвистической диагностики: (Модели мира в литературе). Москва: Трикола, 2000.
[Beliānin, Valerīi P. Osnovy psikholingvisticheskoj diagnostiki: (Modeli mira v literature). Moskva: Trivola, 2000]
- Белянин, Валерий П. Психолингвистические аспекты художественного текста. Москва: Изд-во МГУ, 1988.
[Beliānin, Valerīi P. Psikholingvisticheskie aspekty khudozhestvennogo teksta. Moskva: Izd-vo MGU, 1988]
- Бондаренко, Яна. Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі): автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ, 2002.
[Bondarenko, Āna. Diskurs akcentujovanih movnih osobistostej: komunikativno-kognitivnij aspekt (na materialі personažnogo movlennā v sučasnij amerikanskij hudožnij prozi): avtoref. dis. ... kand. filol. nauk, Kiiv, 2002]
- Ван Дейк, Тен А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва: Прогресс, 1989.
[Van Dejk, Ten A. Āzyk. Poznanie. Kommunikaciā. Moskva: Progress, 1989]
- Виноградов, Виктор В. Проблемы авторства и теория стилей. Москва: Гос. из-во художественной литературы, 1961.
[Vinogradov, Viktor V. Problemi avtorstva i teoriā stilej. Moskva: Gos. iz-vo hudožestvennoj literatury, 1961]
- Вікул, Микола П. «Зауваження до Вернерової термінології комплексних сполук» [В:] Зб. математично-природописно-лікарської секції НТШ, 1930, т. XXVIII–XXIX, 247–249.
[Vikul, Mikola P. «Zauvažennā do Vernerovoї terminologii kompleksnih spoluk» [V:] Zb. matematično-prirodopisno-likars'koї sekciї NTŠ, 1930, t. XXVIII–XXIX, 247–249]
- Галкина, Татьяна Г. Психолингвистическое обоснование методологии исследования образов авторского сознания в художественном тексте (на материале прозы В. В. Набокова): автореф. дис. ...канд. филол. наук, Барнаул, 2008.
[Galkina, Tat'āna G. Psiholingvističeskoe obosnovanie metodologii issledovaniā obrazov avtorskogo soznaniā v hudožestvennom tekste (na materiale prozy V. V. Nabokova): avtoref. dis. ....kand. filol. nauk, Barnaul, 2008]
- Загнітко, Анатолій. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни, у 4 томах. Донецьк, Видавництво Донецького національного університету, т.1, 2012.
[Zagnitko, Anatolij. Slovník sučasnoї lingvistiki: ponātā i termini, u 4 tomah. Donec'k, Vidavnictvo Donec'kogo nacional'nogo universitetu, t.1, 2012]
- Загнітко, Анатолій П. «Мовні психотипи особистості: типологія текстових лінгвоперсоналогічних вимірів», [В:] О. В. Бацилева (ред.) Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 18 листопада 2020 р.). Київ, 2020, 52–56.
[Zagnitko, Anatolij P. «Movni psihotipi osobistosti: tipologija tekstovih lingvopersonologijnih vimiriv», [V:] O. V. Bacilēva (red.) Osobistisni ta situativni determinanti zdorov'ā: Materiali V Vseukraїns'koї naukovopraktičnoї konferenciї (m. Kiiv, 18 listopada 2020 r.). Kiiv, 2020, 52–56]
- Зборовська, Ніла В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої

- української літератури. Київ: Академвидав, 2006.
- [Zborovs'ka, Nila V. Kod ukraïns'koï literaturi: Proekt psihoïstorii novitn'oï ukraïns'koï literaturi. Kiïv: Akademvidav, 2006]
- Кинцель, Альона. Экспериментальное исследование эмоционально-смысловой доминанты как текстобразующего фактора: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Барнаул, 1998.
- [Kincel', Al'ona. Eksperimental'noe issledovanie emocional'no-smyslovoj dominanty kak tekstobrazuûšego faktora: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk, Barnaul, 1998]
- Космеда, Тетяна А. «Мовна гра в системі лінгвістичних термінів». Культура слова 74, 2011: 137–141.
- [Kosmeda, Tet'ana A. «Movna gra v sistemì lingvističnih terminiv». Kul'tura slova 74, 2011: 137–141]
- Космеда, Тетяна А. «Ретроспекція як методологічна основа дослідження «живого» мовлення Івана Франка». Мовознавство 6, 2008: 28–33.
- [Kosmeda, Tet'ana A. «Retrospekciã ãk metodologična osnova doslidžennã «živogo» movlennã Ivana Franka». Movoznavstvo 6, 2008: 28–33]
- Кулікова, Ирина, Салмина Диана. Введение в металингвистику. СПб.: САГА, 2002.
- [Kulikova, Irina, Salmina Diana. Vvedenie v metalingvistiku. SPb.: SAGA, 2002]
- Куранова, Світлана І. «Проблеми дослідження мовної особистості у психолінгвістиці» Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія 16, 2017. <<https://cyberleninka.ru/article/n/problemi-doslidzhennya-movnoyi-osobistosti-u-psiholinvistitsi> > 18.06.2022.
- [Kuranova, Svitlana I. «Problemi doslidžennã movnoï osobistosti u psiholingvisticì» Visnik Mariupol's'kogo deržavnogo gumanitarnogo universitetu. Ser.: Filologija 16, 2017] <<https://cyberleninka.ru/article/n/problemi-doslidzhennya-movnoyi-osobistosti-u-psiholinvistitsi> > 18.06.2022.
- Левченко, Галина. Міф проти історії: Семіосфера лірики Лесі Українки. Київ: Академвидав, 2013.
- [Levčenko, Galina. Mif proti istorii: Semiosfera liriki Lesi Ukraïnki. Kiïv: Akademvidav, 2013]
- Личко, Андрей Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков; Патохарактерологический диагностический опросник для подростков (ПДО). Санкт-Петербург: Речь, 2009.
- [Ličko, Andrej E. Psihopatii i akcentuacii haraktera u podrostkov; Patoharakterologičeskij diagnostičeskij oprosnik dlã podrostkov (PDO). Sankt-Peterburg: Reč', 2009]
- Михида, Сергій П. Психопоетика українського модерну : Проблема реконструкції особистості письменника, Кіровоград : «Поліграф – Терція», 2012.
- [Mihida, Sergij P. Psihopoetika ukraïns'kogo modernu : Problema rekonstrukcii osobistosti pis'mennika, Kirovograd : «Poligraf – Terciã», 2012]
- Моклиця, Марія. «Психоаналітичний наратив у любовних історіях Лесі Українки (“Блакитна троянда”, “Лісова пісня”»». KELM. Nauka, ošwiata, pravo, zarządanie. Łódź: Fundacja «Ošwiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO» 4 (24), 2018: 112–118.
- [Moklicã, Mariã. «Psihoanalitičnij narativ u lûbovnihih istoriãh Lesi Ukraïnki (“Blakitna troãnda”, “Lisova pisnã”»». KELM. Nauka, ošwiata, pravo, zarządanie. Łódź: Fundacja «Ošwiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO» 4 (24), 2018: 112–118]
- Овсяннико-Куликовський Д. Н. Воспоминания. Личное (Опыт психоанализа).

- Литературно-критические работы. В 2-х т. Т. 2. Москва: Худож. литература, 1989.
[Ovsâniko-Kulikovs'kij D. N. Vospominaniâ. Ličnoe (Opyt psihoanaliza). Literaturno-kritičeskie raboty. V 2-h t. T. 2. Moskva: Hudož. literatura, 1989]
- Осіпова, Тетяна Ф. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен *вербалізації невербаліки*: монографія (ред. Т. А. Космеда. Харків: Вид-во Іванченка І. С.), 2019.
[Osipova, Tetiana F. Neverbal'na komunikaciâ ta svoëridnist' її omovlennâ v Ukraïns'komu diskursi: fenomen verbalizaciï neverbaliki: monografiâ (red. T. A. Kosmeda. Harkiv: Vid-vo İvančenka İ. S.), 2019]
- Панькіна, Юлія, Валерій П. Белянин. “Индивидуальное в поэтическом переводе как индикатор эмоционально-смысловой доминанты художественного текста”. Вопросы психолінгвистики 2 (40), 2019: 108–120.
[Pan'kina, Ūliâ, Valerij P. Belânin. “Individual'noe v poëticeskom perevode kak indikator èmocional'no-smyslovoj dominanty hudožestvennogo teksta”. Voprosy psiholingvistiki 2 (40), 2019: 108–120]
- Пищальникова, Вера. Проблема идиостиля. Психолінгвистический аспект. Барнаул: Изд-во Барнаульского гос. ун-та, 1992.
[Pišal'nikova, Vëra. Problema idiostilâ. Psiholingvističeskij aspekt. Barnaul: Izd-vo Barnaul'skogo gos. un-ta, 1992]
- Психологічний словник (авт.-уклад. В. В. Синявський, О.П. Сергєєнкова, ред. Н. Побірченко). Київ: Науковий світ, 2007.
[Psihologičnij slovník (avt.-uklad. V. V. Sinâvs'kij, O.P. Sergëenkova, red. N. Pobirčenko). Kiïv: Naukovij svit, 2007]
- Селіванова, Олена. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011.
[Selivanova, Olena. Lingvistična enciklopediâ. Poltava: Dovkillâ-K, 2011]
- СУМ: Словник української мови в 11 тт. Т.1, Київ: Наукова думка, 1970.
[SUM: Slovník Ukraïns'koï movi v 11 tt. T.1, Kiïv: Naukova dumka, 1970]
- СУМ-20: Словник української мови у 20 тт. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України (за ред. В. М. Русанівського). Т. 1, Київ: Наукова думка, 2010.
[SUM-20: Slovník Ukraïns'koï movi u 20 tt. / Ukraïns'kij movno-informacijnij fond NAN Ukraïni (za red. V. M. Rusanivs'kogo). T. 1, Kiïv: Naukova dumka, 2010]
- Христиансен, Бродер. Философия искусства, 1911.
[Hristiansen, Broder. Filosofiâ iskusstva, 1911]
- Чулкина, Нина Л. «Творческая языковая личность ученого-гуманитария Георгия Гачева». Вопросы психолінгвистики. 2020 3 (45). <cyberleninka.ru/article/n/tvorcheskaya-a-yazykovaya-lichnost-uchenogo-gumanitariya-georgiya-gacheva> 18.06.2022.
[Čulkina, Nina L. «Tvorčeskaâ âzykovaâ ličnost' učenogo-gumanitariâ Georgiâ Gačeva». Voprosy psiholingvistiki. 2020 3 (45)]). <cyberleninka.ru/article/n/tvorcheskaya-a-yazykovaya-lichnost-uchenogo-gumanitariya-georgiya-gacheva> 18.06.2022.
- Шапар, Віктор. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Пропор, 2007.
[Šapar, Viktor. B. Sučasnij tlumačnij psihologičnij slovník. Harkiv: Prapor, 2007].

Віталія Папіш

ФЕНОМЕН ЛИНГВОПСИХОАКЦЕНТУАЦИЈЕ:
МЕТАЈЕЗИК И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Резиме

У области истраживања фактора личности у говору изучава се психолошка *акцентуација*, под којом се подразумевају екстремне варијанте психолошке норме. Интердисциплинарна проучавања акцентуације не доприносе нормирању ове науке, уочавају се полисеміја, хомонимија, варијантност основног термина и термина који улазе у термилошко поље акцентуације. Анализа речничких одредница показала је да ни основни термин, ни термини централне зоне акцентуације нису унификовани. Различито се називају лица са одређеним типом акцентуације (*акцентуаційна*, *акцентујована*), синонимични називи истих појмова могу бити представљени у различитим речничким одредницама (*істероїдний / демонстра-тивний*). У речницима се уочава различитост у називима типова акцентуације. Констатујемо да термин *акцентуација* у психолінгвистичком смислу функционише углавном у психолошким речницима, мада је данас активно изучавају и лингвисти. Постепено се овај термин уво-ди у најновије описне речнике украјинског језика.

Како би се избегла термилошка забуна и превазишла међупредметна полисеміја предлажемо увођење ускопрофилсаног термина *лингвопсихоакцентуација* који би био речнички дефинисан на следећи начин: „Лингвопсихоакцентуација, -іє, ж, *психолінгв.* – посебно испољавање високог степена експресивности индивидуалних карактерних особина, одражено у језику, језичкој свести и језичком понашању, тексту, дискурсу, комуникацији“. Предлажемо да се термин *лингвопсихоакцентуација* примењује при истраживању скривене акцентуације аутора текста (дискурса). Овакво истраживање сврсисходно је реализовати путем анализе текстова (дискурса) књижевних класика, будући да они представљају изражене типове лица са одређеном акцентуацијом. Лингвоакцентуација може се утврђивати помоћу следећих метода: *биографске*, која омогућава да се установи да ли аутор поседује урођене особине лица са одређеном врстом акцентуације; метода *реконструкције елитистичке језичке личности* која помаже у утврђивању акцентуације на нивоу идиостила и идиолекта; метода *ретроспекције* која је ефикасна при проучавању лингвалне личности у њеном друштвеном окружењу, свакодневним активностима; метода *утврђивања доминантних обележја текста (дискурса)*, која се данас сматра најсврсисходнијом у истраживањима акцентоване језичке свести. Потоња методологија је детаљно разрађена (Вира Пипчалникова, Аљона Кинцел, Валериј Бељанин и др.). Доминантна обележја текста (дискурса) могу се утврдити на различитим нивоима: у теми, идеји, садржају. Међутим, за лингвисте је најважнији вербални ниво, будући да лингвопсихоакцентуација зависи од учесталости одговарајућих лексичких јединица, понављања компонената сижејно-фабуларне структуре, нестандардне употребе језичких јединица, проширивања и сужавања значења. У перспективи су одређивање лингвопсихоакцентуације на нивоу психолошког концепта, вербалних и невербалних средстава, структуре теста (дискурса), наслова, напомена, морфолошких и синтаксичких карактеристика, орнаменталике.

Кључне речи: акцентуација, лингвопсихоакцентуација, речник, биографска метода, метода ретроспекције, елитистичка језичка личност, лице са испољеном акцентуацијом, метода утврђивања доминантних обележја текста.